





معاونت پژوهش و فناوری

## به نام خدا مشور اخلاق پژوهش

بیاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعملائی فرسنگ و تمدن بشری، مادیان و انجمن و اعضاء بیات علمی و احدیهای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخلفی نکنیم:

- ۱- اصل برانت: التزام به برانت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به سائبه های غیر علمی می آلائند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشتهار نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکارگران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل تحقیق جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکارگران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.



**دانشگاه آزاد اسلامی**

**واحد تهران مرکزی**

**دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه فقه و حقوق**

**پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)**

**گرایش: فقه مقارن و حقوق جزای اسلامی**

## **عنوان:**

**بررسی مبانی فقهی و حقوقی ترور از دیدگاه مذاهب امامیه و حنابله**

**استاد راهنما:**

**دکتر مجید وزیری**

**پژوهشگر:**

**حمیدرضا ترابی**

**تابستان ۱۳۹۵**

تقدیم به خانواده مهربانم

و به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند.

«شکر و سپاس»

از استاد ارجمندم دکتر «محمد زیری»

که در تمامی مراحل انجام کار بار، بنمودهای ارزشمندشان نقش استادانه‌ای این پژوهش

را بر عهده داشتند کمال شکر را دارم.

## بسمه تعالی

### تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب حمید رضا ترابی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۳۰۵۲۵۹۷۴ در رشته فقه مقارن و حقوق جزای اسلامی که در تاریخ ۹۵/۶/۶ از پایان نامه خود تحت عنوان: **بررسی مبانی فقهی و حقوقی ترور از دیدگاه مذاهب امامیه و حنابله** با کسب نمره ۱۸ و درجه عالی دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

۱. این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
۲. این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
۴. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

## بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۵/۶/۶

دانشجوی کارشناسی ارشد حمید رضا ترابی از پایان نامه خود دفاع نموده و با  
نمره ۱۸ بحروف هیجده و با درجه عالی مورد تصویب  
قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی  
 دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی  
 دانشکده ادبیات و علوم انسانی  
 (این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد: ۱۰۱
کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۴۰۷۹۴۲۰۱۱	
<b>عنوان پایان نامه: بررسی مبانی فقهی و حقوقی ترور از دیدگاه مذاهب امامیه و حنابله</b>	
نام و نام خانوادگی دانشجو: حمید رضا ترابی	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۴/۸/۲۶
شماره دانشجویی: ۹۳۰۵۲۵۹۷۴	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۵/۶/۶
رشته تحصیلی: فقه مقارن و حقوق جزای اسلامی	
استاد راهنما: دکتر مجید وزیری	
<p>چکیده پایان نامه: ترسیم پدیده ای است ترکیبی که مفهوم آن به شدت از موقعیت مکانی و زمان متأثر است و در هیچ جستاری از فقه به موضوع ترورسیم یا اقدام تروریستی در معنای امروزیین پرداخته نشده است. برخی اقدامات تروریستی با عنوان جهادگرایی عنوانی است که با جهاد فقهی یا شعی همناوی نمی کند، بلکه اقدامی خود سرانه و خشن بوده و بر خلاف جهاد که هم زمان در میدان جنگ با هم در ستیزند، در ترورسیم، بیشتر کسانی که در سر غافلگیر کشته می شوند، بیگانه و ناشناخته بوده و در کارزار با تروریست ها نبوده اند. ادله حرمت ترور در فقه امامیه عبارتند از آیات (سوره های انعام ۱۵۱، مائده ۳۲، اسراء ۳۳ کهف ۷۴) و روایات متعدد از رسول اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) ترورسیم به طور دقیق با هیچ یک از عناوین فقهی سازگار نبوده و هیچ توجیه شرعی ندارد برای تحقیق ترور لازم نیست مستقیماً امنیت عمومی سلب گردد. به خصوص در مواردی که تروریست ها برای رسیدن به مقصود خود آماج معینی را هدف حملات خود قرار میدهند (مانند ترور افراد، سوء قصدهای سیاسی) در این اقدامات، قربانی و هدف یکی است و موضوع حمله، مردم نیستند و به عبارتی دیگر ترور ماهیت مستقل و بالذاتی ندارند و امکان تحقق آن از طریق گوناگون وجود دارد ولی محاربه به جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی شهروندان از طریق توسل به سلاح و ایجاد ترس و وحشت در مردم است و راه ها و شهر هارا ناامن ساخته باعث وحشت عمومی میگردد و همین طور به لحاظ پیامد و هدف نیز میان ترورسیم و بغی فرق هست، بغی درضد امام عادل است که باید جنگ افزارانه باشد. ولی ترورسیم افزون بر شخص، برضد دارایی ها نیز رخ می دهد. و علمای حنابله تفاوت میان باقی و محارب را چنین بیان میکنند که محارب بدون تاویل و بانگیزه فسق و تجاوز است ولی مبارزه باغی براساس تاویل و توجیه است و چنانچه باغی دستگیر شود و توبه نکند حد محاربه در مورد او اجرا نمی شود</p> <p style="text-align: right;">واژگان کلیدی: ترور - امامیه - حنابله - بغی - محاربه</p>	

مناسب است  تاریخ و امضا:  
 مناسب نیست

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه



## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه
	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۵	الف- کلیات
۵	۱- بیان مسئله
۶	۲- سؤالات
۶	۳- فرضیات
۶	۴- روش تحقیق
۷	۵- پیشینه تحقیق
۷	۶- ساختار تحقیق
	فصل دوم
۲۵	الف- ماهیت، انواع و مصادیق ترور
۲۵	۱- ماهیت موضوع و دامنه جرم
۲۸	۲- انواع تروریسم
۲۸	۱-۲- انواع تروریسم از حیث دوران‌های تاریخی
۲۸	۲-۲- انواع تروریسم از به لحاظ جهت‌گیری
۲۸	۳-۲- انواع ترور به لحاظ نتیجه
۲۸	۱-۲- انواع تروریسم از حیث دوران‌های تاریخی
۳۵	۲-۲- انواع تروریسم به لحاظ جهت‌گیری
۴۰	۲-۳- انواع ترور به لحاظ نتیجه
۵۵	ب- عناصر جرم ترور
۵۵	۱- عناصر مادی جرم تروریسم
۵۹	۲- عنصر قانونی جرم تروریسم
۵۹	۳- عنصر معنوی جرم تروریسم
۶۱	ج- شاخصه‌های جرم ترور

## فصل سوم

الف- مبانی فقهی جرم ترور .....	۷۳
۱- آیات .....	۷۳
۲- روایات .....	۷۶
۳- دفع شبهه .....	۷۹
۴- سیره عملی .....	۸۵
۵- اصول انسانی (اصل کرامت) .....	۸۸
۶- دیدگاه فقها .....	۹۱
۱-۶- اصل سنت .....	۹۱
۲-۶- امامیه .....	۹۹
ب- دفاع استشهدی .....	۱۱۲
۱- حدود دفاع استشهدی .....	۱۱۲
۲- تفاوت عملیات استشهدی و انتحاری .....	۱۱۶
ج- مبانی حقوقی جرم ترور .....	۱۱۹
۱- اسناد بین‌المللی .....	۱۱۹
۲- حقوق موضوعه داخلی .....	۱۲۲
نتیجه‌گیری .....	۱۲۶
منابع .....	۱۲۸

## چکیده

ترورسیم پدیده‌ای است ترکیبی که مفهوم آن به شدت از موقعیت مکانی و زمان متأثر است و در هیچ جستاری از فقه به موضوع ترورسیم یا اقدام تروریستی در معنای امروزی پرداخته نشده است. برخی اقدامات تروریستی با عنوان جهادگرایی عنوانی است که با جهاد فقهی یا شعی هم‌نمایی نمی‌کند، بلکه اقدامی خود سرانه و خشن بوده و بر خلاف جهاد که هم زمان در میدان جنگ با هم در ستیزند، در ترورسیم، بیشتر کسانی که در سر غافلگیر کشته می‌شوند، بیگانه و ناشناخته بوده و در کارزار با تروریست‌ها نبوده‌اند. ادله حرمت ترور در فقه امامیه عبارتند از آیات (سوره‌های انعام ۱۵۱، مائده ۳۲، اسراء ۳۳ کهف ۷۴) و روایات متعدد از رسول اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) ترورسیم به طور دقیق با هیچ یک از عناوین فقهی سازگار نبوده و هیچ توجیه شرعی ندارد برای تحقیق ترور لازم نیست مستقیماً امنیت عمومی سلب گردد. به خصوص در مواردی که تروریست‌ها برای رسیدن به مقصود خود آماج معینی را هدف حملات خود قرار میدهند (مانند ترور افراد، سوء قصدهای سیاسی) در این اقدامات، قربانی و هدف یکی است و موضوع حمله، مردم نیستند و به عبارتی دیگر ترور ماهیت مستقل و بالذاتی ندارند و امکان تحقق آن از طریق گوناگون وجود دارد ولی محاربه به جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی شهروندان از طریق توسل به سلاح و ایجاد ترس و وحشت در مردم است و راه‌ها و شهرها را ناامن ساخته باعث وحشت عمومی میگردد و همین طور به لحاظ پیامد و هدف نیز میان ترورسیم و بغی فرق هست، بغی درضد امام عادل است که باید جنگ افزارانه باشد. ولی ترورسیم افزون بر شخص، برضد دارایی‌ها نیز رخ می‌دهد. و علمای حنابله تفاوت میان باقی و محارب را چنین بیان میکنند که محارب بدون تاویل و بانگیزه فسق و تجاوز است ولی مبارزه باغی براساس تاویل و توجیه است و چنانچه باغی دستگیر شود و توبه نکند حد محاربه در مورد او اجرا نمی‌شود

واژگان کلیدی: ترور - امامیه - حنابله - بغی - محاربه

## مقدمه

تروریسم در شاکله مفهومی فعلی، تفکری دوگانه است. برخی گروه‌ها بر اساس اندیشه جنگ یا دولت‌ها یا با افراد زورگو و بدکار، به خشونت روی می‌آورند که تروریسم در این مقوله همان مبارزه در راه آزادی است. گاهی دولت‌ها و افرادی که دارای قدرت هستند، به بهانه تروریسم تلاش می‌کنند هر بازدارنده یا دشمنی را از سر راه بردارند که این سختکوشی در راه امنیت است. در این بین ترور، تنها نوعی تفکر و عمل است که در قالب دفاعی جلوه‌گر شده است. به عبارت دیگر ترور دو نتیجه دارد که هر دوی آنها بر این تفکر هستند که در حال دفاع از خود هستند و در پایان روشن نیست کدام یک بر دیگری ستم روا داشته و کدام یک سزاوار دفاع از خویش است. پس در نگاه نسخت، اگر بیرون از گزاره‌های کیفری به ریشه و پیشینه تروریسم بنگریم، خواهیم دانست که این پدیده ریشه حقوقی ندارد و صرفاً انگاره‌ای است که برای یک طرف همچون باور و برای طرف دیگر همچون شیوه‌ای برای انگ زدن به دیگری است. حقوق کیفری هیچ یک از این دو را نمی‌پذیرد، ولی دانستن چیستی ترور و ویژگی‌های حقوقی آن وابسته است به دانست اندیشه تروریسم که از یک سو، در پیکره باور مرتکب و از سوی دیگر در جامه انگ از سوی سیاستگذار یا کیفردهنده، نمود می‌یابد. هر چند کنش‌های تروریستی و گروه‌های تروریست که تا کنون شناسانده شده، فراوان است، ولی دگرگونی‌های ترور در پایان سده بیستم و آغاز سده بیست و یکم از آن رو برجسته است که از سوی دولت‌های غربی با نام (تروریسم اسلامی) تعبیر شده است. آنچه (تروریسم اسلامی یا سبز) نامیده شده، پس از ناتوان شدن تروریسم سرخ در اروپا به کرسی نشسته است. هر دو گونه از ترور در سایه اندیشه‌های آرمان‌گرایانه و خیرخواهانه قرار دارند؛ با این تفاوت که اگر در گذشته برخی به پشتیبانی از تروریسم سرخ برخاستند و از آن را همچون انقلابی بر ضد سرمایه‌داران و بی‌دردان پنداشتند. تروریسم سبز در پی بزرگی انسان و نشان دادن دستوره‌های خداوندی به جای دستورهای انسان است و از این رو ریشه‌های تنومندتری دارد.

بر پایه آنچه کشورهای غربی پیش کشیده‌اند، تروریسم اسلامی یا تروریسم جهادگرایان گونه‌ای از تروریسم مذهبی است که از بعضی برداشت‌ها از دین اسلام بنیاد گرفته است. بر پایه گزارش

رخدادهای تروریستی که در سال ۲۰۰۶ از سوی مرکز ملی ضد تروریستی که در سال ۲۰۰۶ از سوی مرکز ملی ضد تروریسم ایالات متحده آماده شده بیشتر این اقدامات را به اهل تسنن نسبت داده‌اند (۲۳٪ در سال ۲۰۰۵-۱۹٪ در سال ۲۰۰۶) و شیعیان در این نمودار کم‌ترین اقدامات (۲٪) را انجام داده‌اند که یکی از برجسته‌ترین و آشکارترین اقدام‌های تروریستی که به مسلمانان (گروه القاعده که سنی‌مذهب هستند و پاسخ‌دهی رخداد یازدهم سپتامبر را نیز پذیرفتند نسبت داده شد، ربودن چهار هواپیمای مسافربری در یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ و از بین بردن ساختمان‌های سازمان تجارت جهانی در نیویورک است. در اینجا تروریسم جدا از چهره نیکو و یا قبیحش در مقام پشتیبان جامعه اسلامی است. در عین حال اگر تروریسم از نگاه درون‌فقهی و چارچوب احکامش سنجیده شود، رفتار یا رفتارهایی سرزنش‌پذیر و تهدیدی بر ضد جامعه اسلامی است. از این‌رو بررسی درست تروریسم از نگاه فقهی وابسته به این است که در آغاز آن را از نگاه برون‌فقهی و در دنباله از دریچه درون‌فقهی بررسی کنیم.

# فصل اول:

## کلیات و مفاهیم

## الف- کلیات

### ۱- بیان مسئله

با مطالعه تاریخ و بررسی زندگی گذشتگان می‌توان دریافت که از آغاز خلقت بشر و استقرار وی در زمین پدیده شوم خشونت و حذف فیزیکی افراد به وجود آمد. پدیده‌ای که می‌توان از آن به عنوان مقدمه به وجود آمدن حس حب قدرت در انسان ا آن یاد نمود. چرا که این اقدامات شوم همیشه در پی نیل به اهداف و مقاصد خاص و مشخص صورت می‌گرفت و بیشتر غالب و انگیزه فردی داشت. شاهد مثال این مدعی می‌تواند داستان فرزند آدم، هابیل و قابیل باشد، داستانی که جدال بین خیر و شر بوده است. با گذشت ایام این پدیده شوم که دیگر به شکل سنت در میان انسان‌ها درآمده بود چهره‌ای تازه به خود گرفت و تغییراتی را به همراه داشت چرا که برخلاف گذشته انگیزه فردی خود را حفظ نمود ولی قالب حزبی و جناحی به خود گرفت و همچنین نامی را بر خود تحت عنوان ترور برگزید. مثلاً در زمان خلافت امیرالمؤمنین (ع) یکی از سلاح‌های اصلی معاویه علیه ایشان ترور بود. معاویه که نمی‌توانست هوداران و یاران علی (ع) را با حيله و نیرنگ رام سازد، به ترور متوسل می‌شد و آنان را به شیوه‌های گوناگون می‌گشت. ترور مالک اشتر نخعی با استفاده از شربت عسل زهرآلود از آن اقدامات تروریستی معاویه بود که با پیدایش خوارج و شکست در جنگ نهروان بر آن بودند که غالب اصلی ترور را حفظ نموده و هیبتی سازمانی و اقتصادی به آن بدهند شکلی که تا آن زمان در هیچ بلاد و کشوری دیده نشده بود. خوارج گروهی سازمان یافته بودند که این اقدام مذبح را روش مبارزه در راه سیر و سلوک خویش به کار می‌بردند و به آن جنبه مذهبی و سازمانی می‌دادند که مهم‌ترین و قبیح‌ترین آن شهادت امیرالمؤمنین (ع) بوده است و یا می‌توان از فرقه حشاشین به رهبری حسن صباح یاد نمود. این فرقه یکی از شعب اسماعیلی و شیعه بودند که دارای فعالیت گسترده‌ای در زمان خود بودند و صاحب‌منصبان بسیاری را به قتل رساندند آنان همواره عملیات خود را در خفای کامل انجام می‌دادند و همیشه از دشته استفاده می‌کردند و هرگز از سم و تیر و کمان و

زوبین استفاده نمی‌کردند. این از آن‌رو نبود که دشنه را جنگ‌افزار مناسب و مطمئن می‌دانستند بلکه از نظر آنها کشتن مخالفین یک عمل و آیین مقدس بود.

طرح روزافزون مسئله ترور و تروریسم در جهان و به ویژه در کشورهای اسلامی، تلاش غرب در متهم ساختن مسلمانان و کشورهای اسلامی به تروریسم و حمایت از یک سو و ضرورت بحث علمی درباره دیدگاه فقه امامیه و به ویژه شیعه و فقه حنابله نسبت به این مسئله از سوی دیگر می‌تواند تا حدودی موضع‌گیری فقهی و حقوقی این مذاهب نسبت به این اقدامات را مشخص نماید.

## ۲- سؤالات

### ۲-۱- سؤال اصلی

حکم ترور در فقه امامیه و حنابله چیست و مبانی آن کدام است؟

### ۲-۲- سؤال فرعی

آیا در فقه امامیه و حنابله به امر مقابله با ترور پرداخته شده است؟

## ۳- فرضیات

### ۳-۱- فرضیه اصلی

ترور در اسلام حرام است. مبانی این حکم آیات، روایات و دیدگاه فقهاست.

### ۳-۲- فرضیه فرعی

در فقه امامیه شفافیت و استدلال بیشتری در خصوص موضوع ترور نسبت به فقه حنابله داشته و به آن پرداخته شده است.

## ۴- روش تحقیق

شیوه و روش تحقیق تحلیلی توصیفی است که با استفاده از منابع موجود در کتابخانه‌های مختلف و مراکز علمی معتبر (دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی و ...) و سایت‌های اینترنتی صورت گرفته و تلاش گردیده علیرغم وجود موانع و مشکلات موجود در راه، حداکثر مطالب موجود در این زمینه مورد مطالعه و کاوش قرار گیرد و از نظرات برخی صاحب‌نظران در خصوص موضوع مورد بحث استفاده گردد.



## ۵- پیشینه تحقیق

موضوع ترور و تروریسم مورد توجه بسیاری از اندیشمندان قرار گرفته است و کتاب‌ها، مقالات زیادی در این رابطه نوشته شده است. این پژوهش‌ها یا درصدد متهم ساختن مسلمانان به طرفداری از تروریسم بوده و یا تلاش می‌کنند موضع سلبی اسلام نسبت به آن را نمایان سازند. در برخی از پژوهش‌ها تمامی مذاهب اسلام در کنار یکدیگر و در ارتباط با تروریسم مورد توجه قرار می‌گیرد اما کم‌تر به مقایسه دیدگاه آنها پرداخته شده است.

## ۶- ساختار تحقیق

تحقیق از سه فصل تشکیل شده است:

فصل اول به کلیات و مفاهیم، تاریخچه و جایگاه بحث می‌پردازد. فصل دوم به بررسی ماهیت، ارکان و شاخصه‌های جرم ترور پرداخته می‌شود. فصل سوم به بررسی مبانی فقهی و حقوقی جرم ترور از دیدگاه فقه امامیه و حنابله و در پایان به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات پرداخته می‌شود.

## ب- مفهوم‌شناسی واژگان

### ۱- واژه‌های اصلی

۱-۱- ترور

۲-۱- تروریسم

۳-۱- محارب

۴-۱- عملیات استشهادی

۵-۱- عملیات انتحاری

۶-۱- امامیه

۷-۱- حنابله

### ۲- واژه‌های فرعی

۱-۲- ارباب

۲-۲- اغتیال

۲-۳- ساب‌النبی

۲-۴- فتک

۲-۵- ارتداد

۲-۶- بغی

## ۱- واژه‌های اصلی

### ۱-۱- ترور

لفظ ترور مشتق از کلمه **Terr (er)** به معنی احساس ترس است (دکتر جاسبی، محمد، ۱۳۹۰، ص ۲۳۹). برخی نیز آن را در معنی ایجاد وحشت به کار برده‌اند (دکتر شکیبیا، بهروز، ۱۳۶۶، ص ۱۳۸) اصطلاحاً قتل سیاسی با سلاح را گویند (دکتر جعفری لنگرودی، محمد، ص ۱۳۰۱) و در همین معنا است که در فارسی متداول شده است (استاد دهخدا، ص ۶۳۶). برخی نیز ترور را با ریشه فرانسوی آن **Terr (er)** در زبان‌های اروپایی به معنای کشتن ناگهان و غافلگیرانه دانسته‌اند (دکتر فرهیخته، شمس، ص ۲۸۳). این برداشت مبتنی بر معنای مصطلح لفظ می‌باشد (شکیبیا، ص ۱۳۹).

ترور در لغت، و در زبان فرانسه، به معنای هراس و هراس‌افکنی است و در سیاست به کارهای خشونت‌آمیز و غیرقانونی حکومت‌ها برای سرکوبی مخالفان خود و ترساندن آنان ترور گویند و نیز کردار گروه‌های مبارزی که برای رسیدن به هدف‌های سیاسی خود دست به کارهای خشونت‌آمیز و هراس‌انگیز می‌زنند، ترور نامیده می‌شود. ترورگری، روش حکومت‌هایی است که با بازداشت و شکنجه و اعدام و انواع آزارهای غیرقانونی، از راه پلیس سیاسی مخفی، مخالفان را سرکوب می‌کنند (آشوری، داریوش، ۱۳۶۶، ص ۹۸).

ترور اصطلاحاً به حالت وحشت فوق‌العاده‌ای اطلاق می‌شود که ناشی از دست زدن به خشونت و قتل و خونریزی از سوی یک گروه حزب و یا دولت به منظور نیل به اهداف سیاسی کسب و یا حفظ قدرت است. ترور شخصیت یا ترور روانی یعنی ترساندن و تهدید افراد از طریق هدف قرار دادن

روحیه حس شهامت و اعتبار آنها. رژیم ترور به رژیمی اطلاق می‌شود که از طریق ایجاد وحشت، تهدید، حبس و کشتار مخالفان خود حکومت می‌کند (آقابخشی، ۱۳۴۷:۳۳۶).

در این که معادل عربی این واژه چیست میان اهل لغت تفاوت‌هایی به چشم می‌خورد.

## ۱-۲- تروریسم

تعریف لغوی تروریسم که در زبان عربی ارهاب گفته می‌شود و از فعل (رهب، یرهب، رهبه) به معنای ترس، دلهره و وحشت می‌باشد. واژه ارهاب در زبان عربی تنها در دوره اخیر در معنای تروریسم به کار رفته است و پیشتر از این بدین معنا به کار نمی‌رفته است. در زبان‌های دیگر واژه ترور از ریشه لاتین ترس به معنی ترساندن و ترس و وحشت است. واژه‌های تروریسم و تروریست به نسبتاً واژه‌هایی نوپا هستند. این واژه در فارسی به معنای ترس شدید، وحشت، دلهره و تهدید غیرعادی و دور از انتظار آمده است (محمدی، ۱۳۹۰، ص ۷).

تروریسم که از ریشه لاتین terror به معنای ترس و وحشت گرفته شده است، به رفتار و اعمال فرد یا گروهی اطلاق می‌شود که از راه ایجاد ترس، وحشت و به کار بستن زور می‌خواهد به هدف سیاسی خود برسد. همچنین، کارهای خشونت‌آمیز و غیرقانونی حکومت‌ها برای سرکوب مخالفان خود و ترساندن آنان نیز در ردیف تروریسم قرار دارد، که از آن به عنوان تروریسم دولتی یاد می‌شود (علیزاده، ۱۳۷۷، ص ۲۷۴).

تروریسم فعالیت‌های عاملان دولتی یا غیردولتی است که در کوشش‌هایشان برای دستیابی به اهداف سیاسی از روش‌ها و وسایل خشونت‌آمیز استفاده می‌کنند. شیوه‌های به کار برده شده از طرف تروریست‌ها عبارتند از: هواپیمارمایی، گروگان‌گیری، خرابکاری، بمب‌گذاری، بانک‌زنی، آدم‌ربایی سیاسی و آدمکشی سازمان‌های تروریستی نوعاً سعی می‌کنند که با اقداماتشان توجه رسانه‌های گروهی و مردم را جلب کنند بسیاری از دولت‌ها نیز برای نیل به اهداف سیاسی‌شان از اشکال گوناگون تروریسم - از جمله ضربات هوایی، اعدام‌های وسیع و بازداشت‌های گسترده استفاده می‌کنند (جک سی، پلینو و روی آلتون، ۱۳۷۵، ص ۲۴۳).

به شکلی از اقدام خشونت‌بار دولتی و یا غیردولتی که با هدف دستیابی به یک منظور سیاسی صورت می‌گیرد، تروریسم گویند. تروریسم با انواع دیگر خشونت شباهتی ندارد. تروریسم تلاش دارد توجه بین‌المللی را به جانب یک بی‌عدالتی، خواه واقعی خواه خیالی، بکشاند. تروریست‌ها، شیوه‌های گوناگونی را به کار می‌گیرند که از جمله عبارتند از: هواپیمارمایی، بمب‌گذاری، گروگان‌گیری، ترور افراد، سرقت از بانک‌ها و خرابکاری (جفری ام الیوت و رابرت، ۱۳۷۴، ص ۲۶).

تعریف تروریسم در اصطلاح به معنای به کارگیری خشونت و ایجاد وحشت بین مردم رایج شده است. بر این اساس تروریست کسی است که برای رسیدن به اهداف خویش به خشونت و یا تهدید به آن دست می‌یازد. همچنین تروریسم را کارهای جنایی ضدکشور به منظور ایجاد هراس در اشخاص یا اصناف و طبقات معین و یا همه مردم کشور گفته‌اند. ضرورت و اهمیت تعریف تروریسم، کشورها را بر آن داشته تا با برپایی کنفرانس‌ها و گردهمایی‌های متعدد به بحث و تبادل نظر درباره مفهوم صور و ریشه‌ها پیدایش تروریسم بپردازند. ماحصل این تلاش‌ها پیدایش دو رویکرد مادی و معنوی در تعریف پدیده تروریسم بود (محمدی، ۱۳۹۰، ص ۸).

تعریف تروریسم در اصطلاح مادی مبتنی بر اعمال مجرمانه است و بر این اساس تروریسم عبارتست از عمل و یا مجموعه‌ای از اعمال معین که برای رسیدن به هدفی معین صورت می‌گیرد. تعریفی که مبتنی بر این رویکرد است بر اساس بیان مصادیق جرایم تروریستی بوده و هدف از ارتکاب این جرایم را دربر نمی‌گیرد. بروس پالمر استاد علوم سیاسی و رئیس دانشکده علوم انسانی دانشگاه هیوستن بر این عقیده است که در صورتی که بتوان مصادیق جرایم تروریستی را به طور دقیق مشخص نمود و بدون تفاوت قایل شدن میان مرتکبین این گونه جرایم (افراد عادی - اعضای گروهک‌های سیاسی - دولتمردان) به تعریف دقیق آنها پرداخت پدیده تروریسم قابل تعریف خواهد بود. بر این اساس پیروان این رویکرد به بیان برخی مصادیق تروریسم مانند قتل، ترور، آدم‌ربایی، گروگان‌گیری و دزدی دریایی اکتفا نمودند. دیهی است در این رویکرد مهم‌ترین عنصر جرم که همانا انگیزه سیاسی ارتکاب آن می‌باشد، نادیده گرفته شده است و از طرفی محدودیت دایره شمول این رویکرد به برخی مصادیق تروریسم باعث خواهد شد بسیاری از جرایم تروریستی فقط به خاطر